

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№9

2025
sentyabr

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

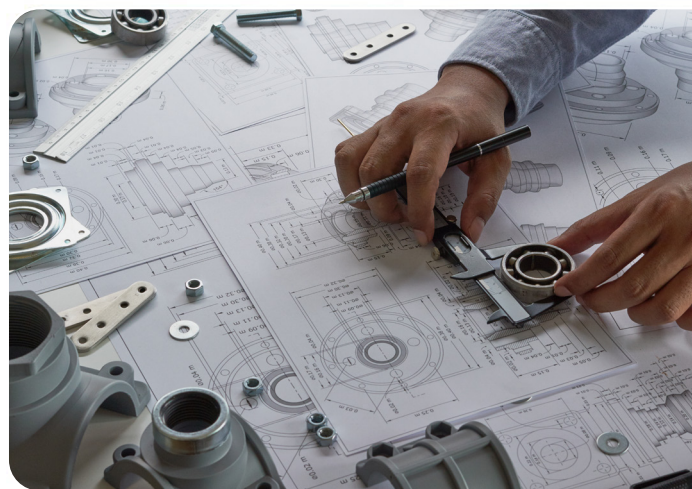
ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

*Elektron nashr,
50 sahifa, sentyabr, 2025-yil.*

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Olmazor tumanining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari va boshqaruv tizimini tahlil qilish	12
Muminov Fazliddin Xusniddin o'g'li	
Transport va logistika sohalarida sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	19
Usmonov Abbos Valijon o'g'li	
Using matrix analysis methods in marketing strategy in manufacturing enterprises	23
Sheraliyev Axror Sodiqovich	
Yer osti konlari suvlari haydash tizimida ejektorli nasoslarni qo'llash imkoniyatlarini tadqiq qilish	30
Xatamova Dilshoda Narmuratovna, Yuldasheva Mohinur Abduxakim qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kreditlash amaliyotining me'yoriy jihatlari va huquqiy asoslari	37
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	
Eksport salohiyatini boshqarishda ishlab chiqarish faoliyatini baholash metodologiyasi	42
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Xizmat ko'rsatish korxonalarining raqamli iqtisodiyotga o'tishida xodimlarning mehnat munosabatlari	46
Kurbonova Raxima Jamshedovna	
Transport tizimining Markaziy Osiyo mamlakatlari milliy iqtisodiy o'sishga ta'sirini hozirgi holati	49
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	

TRANSPORT TIZIMINING MARKAZIY OSIYO MAMLAKARLARINING MILLIY IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRINI HOZIRGI HOLATI

Narziyev Umidjon Baxrillayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot uiniversiteti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarning transport tizimi holati, uning milliy iqtisodiy o'sishga ta'siri tahlil qilinadi. So'nggi yillarda mintaqada transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi xalqaro transport yo'laklarini shakllantirish va logistika tizimini raqamlashtirish bo'yicha bir qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Tadqiqotda ushbu tashabbuslarning iqtisodiy samaradorligi, mintaqaviy savdo va investitsiyalar oqimiga ta'siri, transport-logistika integratsiyasining ahamiyati ochib beriladi. Shu bilan birga, mavjud muammolar va takomillashtirish yo'llari asoslanadi.

Kalit so'zlar: transport tizimi, iqtisodiy o'sish, infratuzilma, logistika, Markaziy Osiyo, savdo, tranzit, integratsiya.

Abstract: This article analyzes the current state of the transport system in Central Asian countries and its impact on national economic growth. In recent years, several projects have been implemented in the region to modernize transport infrastructure, establish new international transport corridors, and digitize logistics systems. The study evaluates the economic efficiency of these initiatives, their impact on regional trade and investment flows, and the importance of transport-logistics integration. It also identifies existing challenges and suggests ways for further improvement.

Keywords: transport system, economic growth, infrastructure, logistics, Central Asia, trade, transit, integration.

Аннотация: В данной статье анализируется текущее состояние транспортной системы стран Центральной Азии и её влияние на национальный экономический рост. В последние годы в регионе реализуется ряд проектов по модернизации транспортной инфраструктуры, созданию новых международных транспортных коридоров и цифровизации логистических систем. В исследовании раскрыта экономическая эффективность данных инициатив, их влияние на региональную торговлю и инвестиции, а также значимость транспортно-логистической интеграции. Также обоснованы существующие проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: слова транспортная система, экономический рост, инфраструктура, логистика, Центральная Азия, торговля, транзит, интеграция.

KIRISH

XXI asrda jahon iqtisodiy makonida transport-logistika infratuzilmasi mamlakatlarning raqobatbardoshligini belgilovchi strategik omillardan biriga aylandi. Ayniqsa, geografik jihatdan Yevropa va Osiyo o'rtasidagi muhim tranzit hududda joylashgan Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun transport tizimining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlashda, balki mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtirishda, tashqi savdoni faollashtirishda va sarmoya jalb etishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston kabi davlatlar o'z transport tarmoqlarini modernizatsiya qilishga va xalqaro transport koridorlariga faol qo'shilish orqali global iqtisodiy tizimga integratsiyalashishga intildilar. Ayniqsa, Xitoy tomonidan ilgari surilgan "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi, Transkaspiy xalqaro transport yo'lagi (TITR), Lapis Lazuli va "Shimol-Janub" koridorlari mintaqaning geoiqtisodiy salohiyatini tubdan o'zgartirib yubordi.

Transport tizimi nafaqat tovar va xizmatlar almashinuvini ta'minlovchi vosita, balki iqtisodiy o'sish, bandlik darajasi, sanoat rivoji, ichki bozor integratsiyasi, eksport salohiyati va hududlararo tafovutlarni kamaytiruvchi vosita sifatida ko'rilmoqda. Masalan, O'zbekistonning 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish alohida ustuvor yo'nalish sifatida belgilangani bejiz emas. Bu boradagi loyihalar (masalan, "Xitoy–Qirg'iziston–O'zbekiston" temir yo'li, "Toshkent–Andijon" avtomagistrali) mamlakat iqtisodiyotiga ko'p jihatdan yangi nafas olib kiradi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 27.01.2025 yildagi PQ-28-son qarori bilan tasdiqlangan "Transport-logistika tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" mamlakat transport tarmog'ini kompleks rivojlantirishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu qarorga ko'ra, xalqaro yuk tashish hajmini kamida ikki baravarga oshirish, transport-logistika xizmatlari eksportini ikki baravargacha

ko'paytirish, konteyner tashish ulushini 1,5 barobarga oshirish, shuningdek, Jahon bankining Logistika samaradorligi indeksi (LPI)da O'zbekistonning o'rnini 55-pog'onadan yuqoriga ko'tarish maqsad qilib qo'yilgan.¹

Shunga qaramay, mintaqada transport tizimi hali ham qator tizimli muammolarga duch kelmoqda. Jumladan, yo'l va temiryo'l infratuzilmasining notekis rivojlanishi, chegaralardagi bojxona to'siqlari, multimodal logistika imkoniyatlarining yetarli emasligi, raqamli texnologiyalar joriy etilishini kechikishi, davlatlararo transport siyosatidagi muvofiqlik yetishmovchiligi iqtisodiy salohiyatning to'liq ochilishini cheklamoqda.

Ushbu maqolada Markaziy Osiyo mamlakatlarining transport tizimining hozirgi holati chuqur tahlil qilinadi, mintaqadagi yirik infratuzilma loyihalarining iqtisodiy o'sishga ta'siri baholanadi, shuningdek, kelgusida bu sohani rivojlantirish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar, institutlararo hamkorlik va siyosiy strategiyalar asoslab beriladi. Shu bilan birga, maqolada mintaqaviy hamkorlikning kuchayishi orqali transport tarmog'i imkoniyatlaridan samarali foydalanish, xalqaro tajriba asosida ilg'or modellarni joriy etish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'llari ko'rib chiqiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolaning metodologiyasi ilmiy va tobora ommalashib borayotgan manbalarni tahlil qilishdan boshlab, tarixiylik, tanqidiy, qiyosiy, mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik tamoyillari, respublika yangi iqtisodiy siyosatda izchillik bilan olib borilayotgan islohotlar, O'zbekistondagi transport-logistika tizimini raqamlashtirish, ailmiiy abstraksiyalash, induksiya va deduksiya, monografik kuzatuv, iqtisodiy-statistik tahlil, guruhlash bo'yicha iqtisodiy tajribalarni amaliyotga joriy etish bo'yicha olib borgan ilmiy tadqiqotlar asosida yoritilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Transport tizimi va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri global va mintaqaviy ilmiy doiralarda keng muhokama qilinib kelinmoqda. Jahon banki tomonidan tuziladigan Logistics Performance Index (LPI) ko'rsatkichlariga ko'ra, logistika infratuzilmasi rivojlangan davlatlarda tashqi savdo hajmi va ichki iqtisodiy faollik yuqori bo'ladi. Markaziy Osiyo mamlakatlarining ushbu indeksdagi past natijalari mintaqaning global bozorlar bilan integratsiyalashuv imkoniyatlarini chegaralab qo'yayotganini ko'rsatadi. Asian Development Bank tomonidan ishlab chiqilgan CAREC Transport Strategiyasi 2030 doirasidagi tadqiqotlarda Markaziy Osiyo davlatlarida multimodal transport tarmoqlari va transchegaraviy logistika aloqalarini kengaytirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish mumkinligi asoslab berilgan. Shu bilan birga, UNESCAP tadqiqotlarida Xitoy–Markaziy Osiyo–Yevropa yo'lagi mintaqaning strategik transit markaziga aylanishi uchun imkoniyatlar mavjudligi qayd etilgan. Mavjud muammolar orasida chegara nazorati va bojxona tartibotlarining murakkabligi, raqamli texnologiyalarning transport sohasida yetarli darajada joriy etilmaganligi, shuningdek, infratuzilmaning nomutanosibligi asosiy to'siqlardan biri sifatida ko'rsatiladi. Mahalliy tadqiqotlarda, jumladan O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston misolida olib borilgan tahlillarda avtomobil va temiryo'l transportining ahvoli, ularning eskirganligi va investitsiyaviy oqimlarning sustligi transport xizmatlarining iqtisodiy samaradorligini cheklab kelayotgani ta'kidlangan. Jumanioyozov va Karimov kabi tadqiqotchilar O'zbekiston transport tizimida mavjud bo'lgan muammolar, jumladan logistika markazlarining yetishmasligi, tariflarning yuqoriligi va tizimli integratsiyaning yo'qligini ko'rsatgan. Shuningdek, BMT Yevropa iqtisodiy komissiyasi va TRACECA tashabbuslari orqali ishlab chiqilgan strategiyalarda davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish va transport siyosatini uyg'unlashtirish zarurligi ilgari surilgan. Umuman olganda, transport infratuzilmasi va iqtisodiy o'sish o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud bo'lsa-da, Markaziy Osiyoda bu sohadagi ilmiy izlanishlar hali to'liq qamrovli emas. Ayniqsa, transport tizimi rivoji bilan bog'liq raqamli transformatsiya, institutsional islohotlar va investitsiyaviy mexanizmlarning o'zaro ta'siri chuqur o'rganishga muhtojligicha qolmoqda.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Transport tizimi Markaziy Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy o'sishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omil sifatida ko'zga tashlanadi, chunki u savdo, investitsiyalar va regional integratsiyani rag'batlantirish orqali iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlaydi. Hozirgi holatda, O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston va Turkmaniston kabi davlatlar geografik joylashuvi va dengizga chiqish yo'lidan mahrumligi sababli transport infratuzilmasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Bu mamlakatlar uchun transport tizimi nafaqat mahalliy iqtisodiyotni, balki xalqaro savdo aloqalarini ham ta'minlaydi, ayniqsa Buyuk Ipak yo'lining zamonaviy versiyasi sifatida qayta tiklanish jarayonida.

Transport infratuzilmasining rivojlanishi iqtisodiy o'sishga ta'sirini bir nechta yo'nalishlarda ko'rish mumkin. Avvalo, temir yo'l va avtomobil yo'llari tarmog'ining kengayishi yuk tashish xarajatlarini kamaytirib, eksport

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 27.01.2025 yildagi PQ-28-son. <https://lex.uz/docs/-/7342148?ONDATE=28.01.2025>

imkoniyatlarini oshiradi. Masalan, O'zbekistonda "Angren-Pop" temir yo'li va "Toshkent-Andijon" magistralining modernizatsiyasi tranzit salohiyatini oshirdi va qo'shni davlatlar bilan savdo hajmini ko'paytirdi. Shu bilan birga, havo transporti, ayniqsa Toshkent xalqaro aeroportining kengayishi, yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlarning xalqaro bozorga chiqishini tezlashtiradi. Biroq, infratuzilmaning eskirganligi va moliyaviy resurslarning cheklanganligi transport tizimining to'liq potensialini ishga solishga to'siq bo'lmoqda.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida transport tizimining iqtisodiy ta'siri hajmi va sifati jihatdan bir xil emas. Qozog'iston, neft va gaz eksporti uchun muhim tranzit yo'llariga ega bo'lib, temir yo'l tarmog'ini rivojlantirish orqali YalM o'sishiga 10-12% hissa qo'shmoqda. Turkmaniston esa Kaspiy dengizi orqali dengiz transportini faollashtirib, gaz eksportini oshirishga muvaffaq bo'ldi. O'zbekistonda esa transport sektori YalMning 6-8% sini tashkil etadi, lekin qishloq xo'jaligi mahsulotlarini tashishdagi cheklovlar samaradorlikni pasaytiradi. Tojikiston va Qirg'iziston kabi tog'li mamlakatlarda transport infratuzilmasi rivojlanishining sekinligi iqtisodiy o'sishni 2-3% ga cheklash xavfini keltirib chiqaradi, chunki tog' yo'llari va mavsumiy ob-havo sharoitlari logistikani murakkablashtiradi.

Transport tizimining iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashda ekologik omillar ham e'tiborga olinishi lozim. Yuk tashishda qazilma yoqilg'idan ko'p foydalanish CO₂ chiqindilarini oshirib, uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka tahdid soladi. Masalan, avtomobil transportining o'sishi O'zbekistonda 48,5% ga yetgan bo'lsa-da, bu jarayon ekologik yukni ham oshirdi. Shu sababli, elektr yuk mashinalarini joriy etish va yo'l qurilishini optimallashtirish kabi chora-tadbirlar iqtisodiy foyda bilan birga ekologik barqarorlikni ham ta'minlashi mumkin.

Hozirgi paytda Markaziy Osiyo mamlakatlari transport tizimini rivojlantirish uchun xalqaro hamkorlikka tayanishmoqda. Xitoyning "Bitta belta, bitta yo'l" tashabbusi doirasida qurilayotgan loyihalar, masalan, "Markaziy Osiyo tranzit yo'llari" loyihasi, mintaqaviy savdo aylanmasini ko'paytirishga yordam bermoqda. Shu bilan birga, Rossiya va Yevropa Ittifoqi bilan hamkorlik temir yo'l tarmog'ini kengaytirishga imkon yaratdi. Biroq, bu loyihalar moliyaviy yukni oshirib, davlatlarning qarz darajasini ko'tarishi xavfi mavjud, bu esa iqtisodiy mustaqillikka putur yetkazishi mumkin.

Transport infratuzilmasining rivojlanishi Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy o'sishiga bevosita ta'sir qiladi. O'zbekistonda transport sektori YalMning 6-8% ni tashkil etsa, Qozog'istonda bu ko'rsatkich 10-12% gacha yetadi, chunki Qozog'iston neft va gaz eksporti uchun muhim tranzit yo'llariga ega.

1-jadval. Markaziy osiyo davlatlarida transport tizimining YalMdagi ulushi

Davlat	Transport sektori ulushi (YalM, %)	Asosiy transport turi
O'zbekiston	6-8	Temir yo'l, avtomobil yo'llari
Qozog'iston	10-12	Temir yo'l, quvur transporti
Qirg'iziston	3-4	Avtomobil yo'llari
Tojikiston	2-3	Avtomobil yo'llari
Turkmaniston	5-6	Dengiz transporti, quvur

Transport tizimining iqtisodiy o'sishga ta'siri tranzit salohiyati va eksport hajmining o'sishi bilan ham o'lchanadi. Masalan, O'zbekistonda "Toshkent-Andijon" magistrali va "Angren-Pop" temir yo'li modernizatsiyasi natijasida qo'shni davlatlar bilan savdo hajmi 2016-2019 yillarda 2,5 milliard dollardan 5,2 milliard dollarga oshdi. Qozog'iston Xitoyning "Bitta belta, bitta yo'l" tashabbusi doirasida temir yo'l tarmog'ini kengaytirishga 12,5 milliard dollar sarmoya kiritdi, bu esa yuk tashish vaqtini 35-40 kundan 15-20 kunga qisqartirdi.

Logistika xarajatlari iqtisodiy samaradorlikka ta'sir qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda logistika xarajatlari YalMning 10% dan yuqori bo'lsa, Markaziy Osiyoda bu ko'rsatkich o'rtacha 15% ni tashkil etadi. Quyidagi

2-jadval. Logistika xarajatlarning YAlmdagi ulushi va ularning iqtisodiy ta'siri ko'rsatilgan

Davlat	Logistika xarajatlari (YalM, %)	Iqtisodiy ta'sir
O'zbekiston	14-16	Eksport xarajatlarini oshirish
Qozog'iston	12-14	Tranzit daromadlari o'sishi
Qirg'iziston	16-18	Savdo samaradorligi pasayishi
Tojikiston	17-19	Logistik to'siqlar
Turkmaniston	13-15	Eksport imkoniyatlari cheklovi

Transport tizimining ekologik ta'siri ham e'tiborga olinishi zarur. Avtomobil transportining o'sishi, masalan, O'zbekistonda 48,5% ga yetgan bo'lsa-da, CO₂ chiqindilarini oshirib, ekologik barqarorlikka tahdid solmoqda. Shu sababli, elektr transporti va yo'l qurilishini optimallashtirish kabi chora-tadbirlar iqtisodiy va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro hamkorlik transport tizimining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. 2022-yilda O'zbekiston Xitoydan 1,5 milliard dollarlik investitsiyalarni jalb qildi, bu esa sement sektoridagi loyihalarni rivojlantirdi. Shu bilan birga, "Yevropa-Kavkaz-Osiyo" (TRASEKA) transport yo'lagi Markaziy Osiyo davlatlarini Yevropa va Osiyo bozorlariga ulash orqali savdo aylanmasini oshirdi.

Transport infratuzilmasi va Markaziy Osiyo mamlakatlari transport tizimining potensialini baholash jarayoni murakkab va ko'p qirrali ma'lumotlar to'plamiga muhtojdir. Ushbu tahlil yuk tashish xarajatlari, yuklarni harakatlanish vaqti va ulushlari, ish sifati ko'rsatkichlari, transport tarmog'i zichligi (1000 kv.km ga), mintaqadagi yuk massasi zichligi, transport infratuzilmasiga investitsiyalar hajmi umumiy investitsiyalar ichidagi ulushi, mintaqalararo hamkorlikning rivojlanishi kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Jahon banki tomonidan hisoblangan Logistika Ishlash Indeksi (LPI) ushbu mamlakatlarning transport tizimining samaradorligini baholashda muhim vosita hisoblanadi. So'nggi mavjud ma'lumotlar 2012-2018 yillarga oid bo'lib, LPI global reytingida 167 davlat orasida Qozog'iston 77-o'rinni, Tojikiston 147-o'rinni, O'zbekiston 117-o'rinni, Turkmaniston 142-o'rinni va Qirg'iziston 132-o'rinni egallagan (Jadval 1). Ammo 2023-yilda yangi LPI reytingi nashr etilgan bo'lib, unda ushbu mamlakatlarning holati qayta baholangan va ko'proq zamonaviy ma'lumotlar asosida tahlil qilinishi mumkin.

2023-yilgi LPI reytingida Markaziy Osiyo davlatlari o'z o'rinlarini saqlab qolgan yoki sezilarli darajada o'zgartirgan. Masalan, Qozog'iston 71-o'ringa ko'tarilib, umumiy LPI balli 3,1 ga yetgan, bu uning tranzit salohiyatini yaxshilash va temir yo'l tarmog'ini modernizatsiya qilish choralari natijasidir. O'zbekiston 108-o'ringa tushib, 2,7 ballga ega bo'lgan, bu esa bojxona jarayonlaridagi murakkabliklar va infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi bilan bog'liq. Tojikiston 139-o'ringa tushib, 2,2 ball olgan, bu tog'li hududlarning transport tarmog'iga ta'siri va investitsiyalarning cheklanganligini ko'rsatadi. Qirg'iziston 126-o'ringa ko'tarilib, 2,4 ballga ega bo'ldi, ammo logistik xizmatlar sifati hali ham past darajada qolmoqda. Turkmaniston esa 135-o'ringa tushib, 2,3 ball bilan qoldi, bu esa dengiz transporti imkoniyatlariga qaramay, infratuzilma sifatining pastligini anglatadi (2.3.4 jadvalga qarang).

3-jadval. Markaziy Osiyo mamlakatlarining 2023-yilgi LPI Global Reytingi (139 davlat orasida)²

Davlat	Umumiy reyting	Umumiy LPI bali (1-5)	Bojxona samaradorligi	Infratuzilma sifati	Xalqaro tashish	Logistika xizmatlari	Yuklarni kuzatish	Yetkazib berish vaqti
Qozog'iston	71	3,1	3,2	3,0	3,1	3,2	3,3	3,4
O'zbekiston	108	2,7	2,4	2,6	2,8	2,7	2,6	2,9
Turkmaniston	135	2,3	2,1	2,2	2,3	2,2	2,4	2,3
Qirg'iziston	126	2,4	2,3	2,2	2,5	2,3	2,5	2,6
Tojikiston	139	2,2	2,0	2,1	2,2	2,1	2,3	2,2

Tahlilimiz natijalari shuni ko'rsatadiki, Qozog'iston mintaqadagi eng yuqori LPI balliga ega bo'lib, bu uning transport tarmog'ini diversifikatsiya qilish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish choralari natijasidir. O'zbekiston va boshqa davlatlarda esa infratuzilma sifati va bojxona jarayonlaridagi muammolar iqtisodiy samaradorlikni cheklamoqda. 2023-yilgi reytingda qo'shimcha ko'rsatkichlar, masalan, yuklarni kuzatish va yetkazib berish vaqti, kiritilgan bo'lib, bu mamlakatlarning logistik tizimlaridagi zaif tomonlarni aniqlashga yordam berdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Markaziy Osiyo mamlakatlarining transport tizimi – mintaqaviy integratsiya, iqtisodiy taraqqiyot va global bozorlarga chiqishning asosiy strategik omillaridan biridir. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, so'nggi yillarda O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston va Tojikiston tomonidan transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, tranzit salohiyatini oshirish, xalqaro yo'nalishlarni diversifikatsiya qilish bo'yicha muhim tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Xitoyning "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi doirasidagi hamkorlik loyihalari va Yevroosiyo tranzit koridorlarining rivojlanishi mintaqada transport tizimining iqtisodiy o'sishdagi rolini kuchaytirmoqda.

² Jadval muallif tomonidan Jahon banki ma'lumotlari asosida tayyorlandi

Shu bilan birga, mavjud transport-logistika tizimida tizimli muammolar – texnologik eskirish, integratsiyaning sustligi, bojxona hamkorligidagi uzilishlar, normativ-huquqiy nomuvofiqliklar va ekologik barqarorlik masalalari iqtisodiy o'sish sur'atlariga to'liq ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun mintaqaviy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishini ta'minlashda transport siyosatini muvofiqlashtirish, davlat-xususiy sheriklik asosida yirik infratuzilma loyihalarini kengaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Markaziy Osiyo mamlakatlarida zamonaviy, integratsiyalashgan va barqaror transport tizimining shakllanishi nafaqat milliy iqtisodiy o'sishga, balki butun mintaqaning global iqtisodiyotdagi rolini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu borada siyosiy iroda, mintaqaviy muvofiqlik va xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Всемирный банк. Connecting to Compete 2023: Trade Logistics in the Global Economy — The Logistics Performance Index and Its Indicators. Washington, DC: The World Bank, 2023.
2. Asian Development Bank. CAREC Transport Strategy 2030. Manila: ADB, 2021.
3. UNESCAP. Transport Connectivity in Asia and the Pacific: Regional Report. Bangkok: United Nations ESCAP, 2022.
4. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). Sustainable Inland Transport Connectivity Indicators. Geneva: UNECE, 2021.
5. TRACECA. Strategy for Development of the International Transport Corridor Europe–Caucasus–Asia for 2022–2026. Baku: TRACECA Permanent Secretariat, 2022.
6. Jumaniyozov, U. M. R. O'zbekiston Respublikasi transport tizimining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari. – T.: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2021. – №6. – B. 45–51.
7. Karimov, A. Sh. O'zbekiston logistika infratuzilmasining rivojlanish istiqbollari. – T.: TDIU ilmiy axborotnomasi, 2020. – №4. – B. 34–38.
8. Назаров, Б. Х. Марказий Осиёда транспорт инфратузилмасини ривожлантиришнинг иқтисодий самараси. – T.: Иқтисодий тадқиқотлар журналі, 2022. – №5. – Б. 19–26.
9. OECD. Enhancing Connectivity and Freight in Central Asia. Paris: OECD Publishing, 2021.
10. Rodrigue, J.-P. The Geography of Transport Systems. 5th ed. – New York: Routledge, 2020.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100